

УКРАЇНЬСЬКА ЛЕКСИКА У ЧОТИРИМОВНОМУ “СЛОВАРІ ЯЗЫКА ЮЖНО-РУСКОГО” І. ВАГИЛЕВИЧА

Анотація. У статті розглянуто будову словникових статей, діалектні особливості української лексики в рукописному українсько-польсько-німецько-латинському словнику (1834—1844) І. Вагилевича.

Ключові слова: І. Вагилевич, українсько-польсько-німецько-латинський словник, українська лексика, фонетичний, морфологічний рівні української мови, південно-західне наріччя.

Етнографічно-фольклористичний гурток “Руська Трійця” у 30-х роках ХІХ століття став на чолі потужної хвилі національного відродження в Західній Україні. Одним із напрямів наукової діяльності гуртка було вивчення народної мови — збір лексичного матеріалу, укладання словників та створення граматик із метою утвердження для літературного вжитку української мови на народній основі [23: 30; 11; 2: 18, 32]. Зразки народнорозмовної мови учасники “Руської Трійці” (Я. Головацький, Г. Ількевич, М. Бульвінський, М. Устиянович, Й. Скоморовський) записували під час початкованих ними етнографічних експедицій Галичиною, Буковиною та Закарпаттям [23: 89]. Ці лексичні матеріали склали основний фонд словників української мови, над створенням яких тоді працювали І. Вагилевич, Я. Головацький та Й. Скоморовський [18: 53].

Лексикографічна спадщина членів “Руської Трійці” досліджена мало. Створені ними важливі словникові праці залишилися у рукописах, зокрема “Матеріялы до руского словаря” Й. Скоморовського [32], “Матеріялы для словаря Малорусскаго нарѣчя, собранныя въ Галиціи и въ Сѣверовосточной Венгрии” Я. Головацького. Як лексикографічну пам’ятку словник Я. Головацького опубліковано в 1982 році [18: 61; 21].

Кілька словників у творчому доробку І. Вагилевича: рукописні — “Словарь языка южно-русского” (1834—1844) [6], “Idyotyzy” та “Idyotykon” — додатки до його рукописної монографії “Rozprawy o języku południowo-ruskim”, а також словничок лемківського говору в додатку до етнографічного дослідження “Łemki — mieszkańcy zachodniego wżgórza Karpat” (1841) [26: 501]; опубліковані — невеликі словники гуцульського та бойківського говорів, уміщені до етнографічних розвідок “Nuculowé obywatelé wýchodního pohorí karpatského” (1838), “Bojkwé, lid ruskosłowansky w Haličích” (1841).

Рукописні словники І. Вагилевича зберігаються в Бібліотеці Російської Академії Наук у Санкт-Петербурзі, які А. Петрушевич, греко-католицький священник, церковний і громадсько-політичний діяч, історик, археолог, бібліофіл, філолог, етно-

граф (1821—1913), разом із іншими матеріалами І. Вагилевича, передав до “Отдѣлення русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ” у 1910 році [12: 34; 26: 503]. “Idyotykon” І. Вагилевича відомий у двох варіантах: один зберігається у БАН у С.-Петербурзі, другий — у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаніка [5; 18: 53].

Об’єктом нашого аналізу є “Словарь языка южно-русского” І. Вагилевича. Про намір створити великий словник української мови автор інформував у листах М. Максимовича, П. Й. Шафарика, М. Погодіна — культурних діячів Наддніпрянської України та різних слов’янських країн. Зокрема І. Вагилевич повідомляв, що розпочав важливу справу — укладання “Словаря языка южно-русского”, робота над яким “даст бог може окінчит се в сим десетолѣтїю” [4: 7—8]. Словник готувався за зразком словника сербської мови Вука Караджича: з граматикою та описом обрядів і переказів українського народу, ілюстрації у “Словарі...” планувалося дібрати з прислів’їв, притч і пісень, із творів І. Котляревського та Г. Квітки-Основ’яненка [28: 629—630]. І. Вагилевич просив М. Максимовича переслати йому нові твори А. Могили (Метлинського), Й. Бодянського, С. Гребінки, надруковані українською мовою на Наддніпрянській Україні, потрібні для роботи над граматикою та словником української мови [33: 205].

Однак повністю здійснити накреслений план щодо написання “Словаря языка южно-русского” І. Вагилевичеві не вдалося. Зміст цього словника уперше докладно схарактеризував Б. К. Галас, який представив лексикографічні матеріали І. Вагилевича і в дисертаційному дослідженні, і в ряді статей [15; 17; 16; 13; 14].

“Словарь языка южно-русского” — перекладний українсько-польсько-німецько-латинський словник, у реєстрі якого понад 10 000 слів, укладених за алфавітом (із частими відхиленнями від строго порядку, вставками, дописками). Чотиримовність перекладної частини витримана в невеликій частині статей (найменше латинських відповідників, а відповідники польською та німецькою мовами — переважно тільки до реєстрових слів на літери А—П, та й тут німецькі еквіваленти подані менш послідовно). Велика частина реєстрових слів на

літери З, П, Т, У, Ф, Ш, Щ не має іншомовних відповідників.

Українська лексика у “Словарі...” передана фонетичним правописом, зокрема звук [і] на місці етимологічного [о] передано літерою *і*: *відхід* (25), *давність* (35), *дім* (36); [і] на місці [е] в новозакритому складі та [є] — *ї*: *бóлїсть* (7), *мїтла* (99), *мїсеє* (5), *орїх* (269); звук [и] на місці давніх [і] та [ы] позначено літерою *и*: *жичити* (44), *умити* (190); для передачі [йе] та [’е] ужито літеру *є*: *воєвода* (26), *вінчєти се* (27), *всєчина* (21); нескладового [й] — літеру *й*: *жоїкнути* (45), *коїтати* (85); африкати [дж] — сербську літеру *џ*: *џаворонок* (47), *џерело* (47).

Мікроструктура словника проста: реєстрове слово пояснено однослівними польськими, німецькими та латинськими відповідниками: *байка* ‘*bajka — eine Fabel — fabula*’ (4), *бóронити* ‘*bronіć — verteidigen — propugnare*’ (7), *домівка* ‘*romieszkanie — die Wohnung — habitatio*’ (38), спорадично синонімами: *битність* ‘*bytność, przytomność*’ (6), передано кілька значень реєстрових слів: *година* ‘*godzina, pogoda — die Stunde, schönes Wetter*’ (32), *писати* ‘*pisać, malować — schreiben, malen — scribere, pingere*’ (129); описовими поясненнями українською або польською мовами: *царапа* ‘*деревя карталї з уроди четинниї*’ (47), *рехтати* ‘*głosno sie śmiejać*’ (156), *чемчиковати* ‘*ісі z halasem*’ (204). У реєстрових словах на літери А—Ж позначено наголос: *ажє* (3), *балáкати* (4), *весѣле* (13), *тáрнец* (34), *далечіна* (35).

Відмінювані самостійні частини мови подаються у початковій формі: *берег* (5), *вѣщій* (27), *довільний* (39), *девєсть* (37), *котрий* (85), *ловити* (89). При реєстрових словах граматичні ремарки відсутні. До реєстру словника увійшли також дієслова з тотожним значенням обох граматичних категорій виду: *навертати*, *навернути* (106), *прикладати*, *прикласти* (147), *черпати*, *черпнути* (207), *хлїстати*, *хлїснути* (203) та службові частини мови — прийменники: *в* (11), *від* (13), *во* (19); *до* (39), *ид* (69); сполучники: *але* (3), *ажелї* (3), *хотя* (203); частки: *ані* (3), *ачей* (4), *ба* (4), *не* (105), вигуки: *ах* (3), *ано*, *ай*, *анужє* (3), *гей* (28), *гі* (29).

Лексикограф використовує ремарки, які вказують на територіальне функціонування слів: *кон* (у бойкѣв); *ганькнути* г[уцульське] п[орѣчє] (29), *дибя* (у гуцулів), *лелекати* г. п. (29), *кресанє* (у гуцулѣв) (83), *шайний* г. п. (210); *гуторити* (у лемкѣв) (29); *кроткій* (на Опілю) (83); *кмель* (на Подѣлю) (83), *доготь* (на Подѣлю) (38), *шеріуїн* (на Поділ[ю]) (211); *клѣть* (над Сяном) (83), *камѣ* (в Угорской Русі), *кладовице* (укр[аїнське]) (83); зрідка подаються коментарі щодо походження слів: *клеконель* (з румунської мови) (84), *котурь* (з румунської мови) (83), *кусть* (старо-руск[е]) (84).

До реєстру словника увійшла загальноновживана народнорозмовна лексика — апелятиви та власні назви, зокрема назви етнографічних районів України: *Волине* (20), *Запороже* (68), *Опіле* ‘земля

на обрѣчу Сана и Буга’ (119), *Поділе* (133); *Покуте* (134); топоніми: *Україїна* ‘земля над Днѣпром и Богом’ (195), *Польще* (134), *Туреччина* (184), *Франція* (188), *Швєччина* (213).

Спорадично у словнику зафіксовано терміни: *альябастєр* (1), *атрамент* (1), *апостол* (1), *буритин* (8), *владика* (19) та наведено ілюстрації до реєстрових слів: *радно* — п[одільська?] заганка *дѣравє радно все поле закрило* (борона) (156).

До “Словаря...” увійшла велика кількість апелятивів-етнографізмів із розгорнутими поясненнями, зокрема етноніми: *бойки* ‘горени рускѣ мешкаючѣ в Карпатах від кирниць Сана до Лѣмниць’ (7), *гуцули* ‘горени з Покутя’ (34), *чеваги* ‘горени рускѣ з верх Тиси’ (204); назви предметів народного одягу та прикрас: *киптарь* ‘горенський куртий кожух вишиваний без рукав’ (78), *китице* ‘завєзка з квѣток або уплет з всєких барв’ (78), *ланка* ‘*zawiązka na szyї*’ (88); назви танців, ігор: *аркан* ‘танець мѣсцьовий’ (3), *гайдук* ‘танець мѣсцевий’ (27), *коломийка* ‘танець місцевий — молодь обоїй плоти творєт круги — обручають се, розсипають се парами, а плєсаючий и его товаришка приспѣвають тай відспѣвають докладнѣ пѣсенки’ (81), *чабарашка* ‘танець мѣсцевий з припѣвом’ (205), *кулачки* ‘игра на кулачну бородьбу на Україинѣ [!] (87); назви обрядових пісень: *гайїлки* ‘оставки старосвѣцких пѣсєнь великодних’ (28), *заводи* ‘припѣв старосвѣцких пѣснѣ при мерци’ (48), *ладканє* ‘припѣв пѣсний свадєбних’ (88), *щєдрївка* ‘обхід свєточний на Русі — забуток старосвѣцкій — дѣвицѣ обходят з хати до хати та спѣвають пѣснѣ жичаючи шєстє’ (214); назви музичних інструментів: *бандура* (5), *кобза* ‘начинє музичнє’ (81).

У коло етнографічних зацікавлєнь лексикографа входило вивчєння народної демонології українців. І. Вагилєвич започаткував науковий розгляд демонології гуцулів і бойків, охарактеризував їх образи та вказав на генетичний зв’язок з архаїчними світоглядними уявлєннями і дохристиянськими віруваннями [23: 139; 16]. У словнику представлений ряд назв мїфологічних істот: *воїколак* ‘меже мирянами є старосвѣцкє провѣрст[в]о, що декотрѣ мушини хвилями перевертают се в воїки’ (20), *цума* ‘мирани виображают собѣ цуму яко дѣвицу тонко-високого взросту з огненным вѣнком на головѣ. Приходить она з села до села з дружиноў померших, а тогди пси не брешут — лише заривши писки в землю в[и]ют’ (47), *купало* ‘свєто Славєнськє на памятку перєсилєннє лѣтногò, припадає на Йвана. Миранє зходят се над воду, накладають огонь, таньцю[ю]т коло него, спѣвають тай через огонь скачут — тот старосвѣцкій звичай ищє в Сѣноцких горах тай на Україинѣ задержє се’ (87), *магора* ‘єстєство живучє гори’ (93), *рахмани* ‘сут людє під землею, а в тайнѣх природи пізнанѣ, и благочєстивѣ — пости обходят барзо остро — тай и на Вєлєкдєнь одним яйцєм цѣлим домом обдѣляють се : том у нас є прислѣвлє:

“постимо як рахмани” (157), *диво* ‘божество ймстиве тай гонительне — много о нѣм чути казок’ (36), *несамовит* ‘ten co tu duchy uslugujā’ (107).

Діячі “Руської Трійці” виявляли інтерес також до народного календаря [23: 175], про це свідчать і зафіксовані І. Вагилевичем у “Словарі...” народні назви місяців: *казидорога* ‘прізва місеце від кажене дороги’ (77) — ‘лютий’; *марот* ‘прізва місеце від умору студени’ (93) — ‘березень’; *березень* (5) — ‘квітень’; *май* ‘прізва місеце від розвите листа’ (93) — ‘травень’; *гезень* ‘прізва місеце від гезене товару’ (34) — ‘червень’; *лѣнец* ‘прізва місеце від лѣнення товару’ (90) — ‘липень’; *кивень* ‘прізва місеце від киване головами коний’ (78) — ‘вересень’; *жоўтень* ‘прізва місеця від жоўтого листу’ (47) — ‘листопад’.

Привертають увагу зафіксовані І. Вагилевичем назви на позначення гірського ландшафту (орографічних об’єктів): *аршице* ‘гора висока та стройна’ (1), *байрак* ‘деберѣж заросла корчами’ (4), *безкиди* ‘звичайне прѣзвище руских Карпатів’ (5), *вертеп* ‘зарослий яр’ (12), *вивертъ* ‘кериня спадового дерева’ (16), *гачуга* ‘звір що раз узший а кінчаючий се закутом’ (28), *голице* ‘мѣсць голѣ по горах або лѣсах’ (32), *грунь* ‘лѣс дикий и зарослий’ (35), *деберѣж* ‘mały pagórek’ (36), *лѣпата* ‘гір урвищѣ’ (89), *склепѣте* ‘урвищѣ скал извѣшених’ (165), *яворина* ‘las jawogowy’ (216), *ясенина* ‘las jasienowy’ (216).

Українська лексика у “Словарі...” містить запозичення — германізми: *бинда* (6) — ‘стрічка’ *Binde* [22, I: 184]; *варта* (11) ‘сторожа’ *Warte* [22, I: 333], *рантух* (154) — ‘велика хустка’ *Regretuch* [22, V: 25—26], *ципел* (209) — ‘краєчок, кінчик’ *Zipfel* [22, VI: 251], *шпуга* (213) — ‘дерев’яна планка або залізна штаба для скріплення дошок’ *Spange* [22, VI: 466];

полонізми: *альмужна* (1) — ‘милостиня’ *jalmużna* [22, I: 64—65], *гонта* (34) — ‘покрівельний матеріал у вигляді дощечок’ *gonta* [22, I: 561], *ошварнь* (118) — ‘відходи від розпилювання дошок’ *oszwarn* [22, IV: 244—245], *фортель* (187) ‘несподіваний вчинок, хитрощі’ *fortil* [22, VI: 122];

румунізми: *гелетка* (34) — ‘чверть’ [22, I: 492], *грунь* — ‘вершина, хребет гори’ *gruiu* [22, I: 606], *мелай* (95) — ‘кукурудза’ *mălâi* [22, III: 369], *парть* (120) ‘частина’ *părte* [22, IV: 300], *петек* (125) — ‘вид короткого домотканого одягу для чоловіків та жінок’ *pétec* [22, IV: 361], *фурда* (187) — ‘дурниця’ *furdă* [22, VI: 140];

мадяризм: *анталок* (3) — ‘міра вина, барилко’ *antalog* [22, I: 75], *марга* (95) ‘худоба’ *marha* [22, III: 554], *фалат* — ‘шматок’ *falat* [22, VI: 68];

тюркізми: *баруш* (4) — ‘мир, згода’ *baruş* [22, I: 143—144], *опанче* (114) ‘чоловічий вовняний одяг’ *jarunca* [22, I: 196].

В опрацьованому лексикографічному матеріалі виділяємо такі мовні особливості, властиві більшості говорів південно-західного наріччя та окремим говорам північного та південно-східного наріччя.

На фонетичному рівні:

- звук [e] замість [и] в наголошеній позиції після губних, сонорних та задньоязикових приголосних: *Велекдень* (157), *велѣчний* (12), *крехта* (85) — властивий волинському, гуцульському, наддністрянському, надсянському говорам південно-західного та західнополіському говору північно-го наріччя [20: 35];

- звук [o] перед наголошеним [a]: *богатий*, *богатство*, *богатѣти* (7), що зафіксовано в говорах галицько-буковинської і карпатської груп та в західнополіському говорі південно-західного наріччя [1: к. 59; 20: 22];

- наявність [e] на місці [a] після м’якого приголосного: *бѣлевий* (11), *божити се* (7), *груше* (33), *вишне* (19), *китице* (78), *студне* (177), *бринзе* (8), *близнета* (6), *десеть* (36), *коледа* (82) *черѣвнице* (205), що є характерним для північно-західної частини гуцульського бойківського, наддністрянського південно-західного наріччя та західнополіського говору північного наріччя [1: к. 48; 37: XVIII; 3: 210; 9: 40; 10: 24—25; 24: 28; 35: 36—41; 36: VII, к. 428];

- звук [i] на місці [e] після шиплячих: *свѣдчѣне* (164), поширений у наддністрянському, надсянському та бойківському говорах південно-західного наріччя [3:74];

- збереження [e] після шиплячих (у словах, які в літературній мові мають інші рефлексії): *вечер* (13), *вчєра* (24) *чернило*, *чернити* (208) — подібні явища в говорах південно-західного наріччя [1: к. 227; 20: 27—28];

- протетичний [и]: *испека* (76), *испѣр* (69), *испрага* (76), поширений у східнобойківському, буковинському, гуцульському та закарпатському говорах південно-західного наріччя та південно-східній частині поліського говору північного наріччя [7: 23; 19: 84—86; 20: 33; 25, I: 325—326; 31: 132];

- відсутність протетичного [в] перед [o] на початку слів та перед [у] після голосного: *огень* (87), *остро* (157), *паук*, *паутина* (121), що засвідчено у карпатській групі говорів, наддністрянському говорі, буковинсько-покутському і гуцульському говорах південно-західного наріччя та в говорах південно-східного наріччя [20: 94—95; 36: 147];

- відсутність подовжених м’яких приголосних в іменниках середнього роду на *їє: *гороване* (32), *жєдѣне* (45), *житє* (44), властива говорам південно-західного наріччя [20: 82], а також форми на зразок *милосердие* (94), *моучение* (98), очевидно, книжного (церковнослов’янського) походження;

- збереження давньої м’якості [р’] у кінці слова: *жниварь* (44), *китарь* (78), *пригарь* (269), *скотарь* (168), *тхирь* (184), що поширене у бойківському, гуцульському, закарпатському, буковинсько-покутському, південнонадсянському говорах південно-західного наріччя та лівобережному середньонаддніпрянському говорах півден-

но-східного наріччя [1: к. 17; 3: 235; 19: 102; 20: 63; 24: 37; 30: 85—86];

- диспалаталізація звука [p']: *дѣраве радно* (156), *зора* (67) *миране* (93), *миранин* (94), властива наддністрянському, подільському і волинському говорам південно-західного наріччя та говіркам західнополіського і середньополіського говорів північного наріччя [1: к. 115—116; 35: 187];

- збереження давньої м'якості шиплячих: *жеснути* (45), *черівницє* (205), *щєдити* (215), *щєсте* (214), *щясте* (214), *щястити* (214) — властиве бойківському, гуцульському, закарпатському, південнонаддністрянському та західно- і східнонадпрутських говорам [20: 69; 24: 42—43; 27: 223; 30: 86;];

- м'яка африката [дж']: *цяворонок* (47) — поширена у гуцульському, закарпатському говорах [3: 73];

- ствердіння [ц'] у кінці слів із суфіксом *-ець*: *копец* (82), *кравец* (85), *молодец* (97), *перец* (125) — поширене у говорах південно-західного наріччя, крім закарпатського [1: к. 98];

- одзвінчення глухих звуків у позиції перед голосними: *гайдани* (34), *цумак* (47) — поширене у карпатській групі говорів, зокрема у закарпатському говорі [20: 76, 108];

- оглушення дзвінких приголосних у позиції перед глухими: *блиский* (6) — характерне для говорів південно-західного наріччя, західнополіського та середньополіського говорів північного наріччя [1: к. 123; 3: 209; 29: 129; 36: VII, к. 466];

- перехід [л] в [й] в позиції після голосного: *ореу* (116), *вѣу* (15), *доуѣ* (41), *пѣука* (129), що характерно для всіх говорів галицько-буковинської та карпатської груп, окрім закарпатських [1: к. 127; 3: 226; 24: 38; 35: 72; 36, VII: к. 511];

- звук [д'] на місці [г']: *ледѣн* (88) — властиве гуцульському говору [20: 52; 34: 449];

- перехід звукосполучень [вй] у [вл'], [мй] у [мн']: *безголовле* (5), *деревлений* (38), *здоровле* (62), *приспѣвле* (157), *вимне* (17), *мнєти* (97), що властиве карпатській групі говорів, а також наддністрянському, подільському і волинському говорам південно-західного наріччя та західнополіському та середньополіському говорам північного наріччя [1, к. 75—76; 3: 66; 35: 60—61];

- звук [ф] на місці [хв] як гіперистичне явище: *фалити* (187), *фіст* (187) — відоме у бойківському, гуцульському, волинському, наддністрянському, надсянському, подільському та покутському говорах південно-західного наріччя та у західній частині говорів південно-східного наріччя [1: к. 86; 10: 47; 20: 49; 24: 259; 35: 61];

- звукосполучення [ц'в'] на місці [кв] перед колишнім ятем дифтонгічного походження: *Цвѣтна недѣля* (209), *цвѣтка* (209) — відоме у бойківському, буковинському, гуцульському, північолемківському, наддністрянському, надсянському та покутському говорах південно-західного наріччя [1: к. 120; 34: 78];

- регресивна дисиміляція [p...p] > [л...p]: *левизор* (88), *лицяр* (89) — поширена в гуцульському та надсянському говорах [10: 36; 20: 115, 24: 37];

- явище метатези у слові *намастир* (100) — властиве наддністрянському говору [3: 85].

На морфологічному рівні:

- закінчення *-i* у формі н. в. одн. іменників I відміни після м'яких приголосних: *зовиць* (65), *кушенѣ* (87) — поширене в наддністрянському та надсянському говорах [1: к. 48; 10: 3; 29: 136; 35: 81];

- закінчення *-оу* у формі о. відм. одн. іменників жіночого роду колишніх основ на *-ā*: з *дружиноу* (47), *під пахоу* (115) властиве галицько-буковинській та карпатській групі говорів південно-західного наріччя [1, к. 170; 3: 94];

- закінчення *-e* у формі н. відм. множ. іменників чоловічого роду: *люде* (157) — властиве карпатській групі говорів південно-західного та середньонаддніпрянському говору південно-східного наріччя [1: 190; 3: 103, 236];

- закінчення *-ий* у формі р. відм. множ. іменників: *кониий* (78) — поширене у говорах південно-західного наріччя [1: 199; 3: 104];

- відмінні від сучасної української літературної мови континуанти форм іменників колишніх основ на *-ū*: *хоругов* (203), *цѣрков* (209) — властиві бойківському, закарпатському та лемківському говорам [25, I: 452; 30: 90; 36, VII: к. 404—405];

- інфінітиви на *-чи*, що відбивають історичну зміну **gt, kt** > **č*: *лечи* (91), *нарєчи* (109), *потєчи* (142), *спєчи* (172) — характерні для говорів південно-західного наріччя, крім східноволинського та східно-подільського [1: к. 234; 9: 132; 10: 76; 35: 149];

- особова форма дієслова *бути* у формі множини теперішнього часу: *сут* (157) — властива бойківському, лемківському, надсянському та закарпатському говорам [9: 139; 10: 83; 36, VII: 436];

- вказівні займенники *сей, сєсь* (164) — поширені у східнобойківському, південнонаддністрянському і подільському говорах південно-західного наріччя та західнополіському і середньополіському говорах північного наріччя [1: к. 210; 25, II: 209];

- редуплікована займенникова форма *тот* (8) — відома у карпатській групі говорів, наддністрянських та надсянських говірках [8: 102; 9: 127; 10: 72; 25, II: 297; 29: 142; 35: 142];

- прийменник *ид* (69) у значенні 'до' — поширений у гуцульському, закарпатському говорах [19: 85; 27: 71; 31: 132].

У представленому діалектному матеріалі спостерігаємо найбільше особливостей бойківського, гуцульського та закарпатського говорів південно-західного наріччя.

Зафіксована у "Словарі язика южно-русского" народнорозмовна мова є цінним матеріалом для дослідження лексико-семантичної системи, фонетичних і морфологічних рис говорів південно-західного наріччя та стильового функціонування української в діакронії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Атлас української мови: у 3-х т. — Т. 2: Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі. — К.: Наук. думка, 1988. — 520 с.
2. Бевзенко С. Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови: навчальний посібник / С. П. Бевзенко. — К.: Вища школа, 1991. — 231 с.
3. Бевзенко С. Українська діалектологія: навчальний посібник / С. П. Бевзенко. — К.: Вища школа, 1980. — 246 с.
4. Брик І. Матеріали до історії українсько-чеських взаємин в першій половині XIX ст. / Іван Брик // Українсько-руський архів. — Львів, 1921. — Т. 15. — 160 с.
5. Вагилевич І. *Idyotykon* // Відділ рукописів ЛННБУ ім. В. Стефаника. — Ф. 19. — Од. зб. 55.
6. Вагилевич І. Словарь языка южно-русского (1834—1844) // Рукописний відділ БАН Росії (Санкт-Петербург). — Фонд А. Петрушевича. — Од. зб. 23.
7. Верхратський І. Знадоба до словаря южно-русского / Іван Верхратський — Львів, 1877. — 88 с.
8. Верхратський І. Знадоба до пізнання угорсько-руських говорів / Іван Верхратський // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. — Львів, 1899. — Т. XXVIII. — С. 95—200.
9. Верхратський І. Про говір галицьких лемків / Іван Верхратський // Збірник фільологічної секції Наукового товариства ім. Шевченка. — Львів, 1902. — Т. V. — 489 с.
10. Верхратський І. Про говір долівський / Іван Верхратський // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. — Львів, 1900. — Т. XXXV. — С. 1—128.
11. Возняк М. С. Розвідки І. Вагилевича про українську мову // У століття “Зорі” Маркіяна Шашкевича (1834—1934): Нові розшуки про діяльність його гуртка. — Львів, 1936. — Ч. II. — С. 258—324.
12. Галас Б. До портрета А. Петрушевича як лексикографа і громадського діяча / Борис Галас // Сучасні проблеми мовознавства і літературознавства. — Ужгород, 2010. — Вип. 14. — С. 34—39.
13. Галас Б. К. Лексика гуцульських і буковинських говірок у записах І. Вагилевича та Я. Головацького // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. — Вип. 93: Слов'янська філологія. — Чернівці: Рута, 2000. — С. 87—97.
14. Галас Б. К. Лексика південно-карпатських українських говорів і деякі проблеми загальнонаціонального словника української мови // Українські Карпати: Матеріали міжнародної наук. конфер. “Українські Карпати: етнос, історія, культура” (Ужгород, 26 серпня — 1 вересня 1991 р.). — Ужгород: Карпати, 1993. — С. 128—137.
15. Галас Б. К. Лексико-семантическая система украинского языка первой половины XIX века (на материале рукописных словарей) : Автореф. ... канд. филол. наук. — Ужгород, 1978. — 24 с.
16. Галас Б. К. Українська лексика на позначення демонологічних понять у записах І. М. Вагилевича // Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами: Тези доповідей. — Ужгород, 1982. — С. 221—222.
17. Галас Б. К. Українська народна географічна термінологія в рукописних словниках I половини XIX ст. // Науково-технічний прогрес і проблеми термінології: Тези доповідей Республіканської конференції (Львів, травень 1980 р.). — К.: Наук. думка, 1980. — С. 57—59.
18. Галас Б. К. Ф. С. Шимкевич як лексикограф і українське словникарство (кінець XVIII — початок XX ст.) / Галас Б. К. — Ужгород, 1995. — 300 с.
19. Гуцульські говірки: Короткий словник [уклад. Г. Гузар, Я. Закревська (відп. ред.), У. Єдлінська, В. Зеленчук та ін.]. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. — 232 с.
20. Дзензелівський Й. О. Конспект лекцій з курсу української діалектології (Ч. I: Фонетика) / Й. О. Дзензелівський. — Ужгород, 1965. — 126 с.
21. Дзензелівський О. Й., Ганудель З. Словник української мови Я. Головацького // Науковий збірник Музею української культури у Свиднику. — Братислава, 1982. — № 10. — С. 311—612.
22. Етимологічний словник української мови: У 7 т. — Т. 1—6. — К.: Наук. думка, 1982—2012.
23. Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність Руської Трійці / Р. Т. Кирчів. — К.: Наук. думка, 1990. — 344 с.
24. Кобилянський Б. Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття / Б. В. Кобилянський // Український діалектологічний збірник. — К., 1928. — Кн. 1. — С. 1—92.
25. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок / Онишкевич М. Й. — К.: Наук. думка, 1984. — Ч. 1—2.
26. Петров А. Л. Рукописные материалы о. А. Петрушевича (Представлено в заседании общего собрания 6 февраля 1910 г. / А. Л. Петров // Известия императорской Академии наук. — VI серия. — № 7. — 1910. — С. 493—510.
27. Піпаш Ю. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області) / Ю. Піпаш, Б. Галас — Ужгород, 2005. — 266 с.
28. Письма къ М. П. Погодину изъ славянскихъ земель (1835—1861). — М., 1880. — Выпускъ III. — 744 + I—II, I—IV с.

29. Пшепюрска-Овчаренко М. Мова українців Надсяння / Марія Пшепюрска-Овчаренко. — Перемишль, 2007. — 299 с.
30. Рабій-Карпинська С. Бойківські говірки. Збірник статей / упор. В. Пилипович. — Перемишль, 2011. — 188 с.
31. Сабадош І. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району / Іван Сабадош. — Ужгород: Ліра, 2008. — 480 с.
32. Скоморовський Й. Матеріялы до руского словаря // Відділ рукописів ЛННБУ ім. В. Стефаника. — Ф. 77. — Спр. 305. — Т. 1—5.
33. Шашкевич М., Вагилевич І., Головацький Я. Твори / Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький; упор. М. Й. Шалата. — К.: Дніпро, 1982. — 368 с.
34. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови / Юрій Шевельов. — Харків: Акта, 2002. — 1054 с.
35. Шило Г. Ф. Південно-західні говори УРСР на північ від Дністра / Г. Ф. Шило. — Львів, 1957. — 254 с.
36. Atlas gwar bojkowskich / pod kier. J. Riegera. — Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk ; Łódź, 1980—1991. — Т. 1—7.
37. Janów J. Słownik huculski / Jan Janów ; opracował i przygotował do druku Janusz Rieger. — Kraków, Wydawnictwo Naukowe DWN, 2001. — 292 s.

Iryna Sus

The Ukrainian vocabulary in the four-lingual "Dictionary of the South-Russian language" by I. Vahylevych
Summary. The structure of the dictionary articles, dialectal peculiarities of the Ukrainian vocabulary in the manuscript Ukrainian-Polish-German-Latin Dictionary (1834–1844) composed by I. Vahylevych are dwelt upon in the research.

Key words: I. Vahylevych, the Ukrainian-Polish-German-Latin Dictionary, the Ukrainian vocabulary, phonetic, morphological levels of the Ukrainian language, south-west dialects.

Одержано 12.02.2013 р.